

નિર્વિકલ્પ તત્ત્વનું સ્વરૂપ. આ આત્મા નિર્વિકલ્પ શું છે? એ જ દષ્ટિ કરવા લાયક, આચરવા લાયક અને જ્ઞાન કરવા લાયક છે. નિર્વિકલ્પ વસ્તુ અંદર શું છે એની વાત છે.

ગો ખલુ સહાવટાણા ગો માણવમાણભાવટાણા વા।

ગો હરિસભાવટાણા ગો જીવસ્સાહરિસ્સટાણા વા।૩૯।।

હરિગીત :

જીવને ન સ્થાન સ્વભાવનાં, માનાપમાન તણાં નહીં;

જીવને ન સ્થાનો હર્ષનાં સ્થાનો અહર્ષ તણાં નહીં. ૩૯.

‘ટીકા :- આ, નિર્વિકલ્પ તત્ત્વના સ્વરૂપનું કથન છે.’ એની ખૂબી શું છે? જુઓ! કે ‘ગો ખલુ સહાવટાણા ગો’ શબ્દ છે. પાઠ એવો છે કે જીવને સ્વભાવના સ્થાન નથી. પણ એ સ્વભાવનો અર્થ, વિકાર અને ઉદયભાવની વાત છે. સમજાણું કાંઈ? ભાષા સ્વભાવ લીધી છે. કોઈ તકરાર કરે કે વિકારને સ્વભાવ કેમ કહ્યો? એ મોટી ચર્ચા થઈ હતી. કર્મના નિમિત્તથી વિકાર થાય એને સ્વભાવ કેમ કહ્યો? પાઠ તો અહીંયા આ છે. ‘ગો ખલુ સહાવટાણા’

શું કહે છે? ત્રિકાળ નિરૂપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે. ભગવાનઆત્મા... આહાહા...! પૂર્ણાનંદ પ્રભુ! દષ્ટિમાં જે ઉપાદેય આદરવા લાયક છે, ત્યારે એને સમ્યગ્દર્શન થાય છે. આહાહા...! ધર્મની પહેલી સીઢી સમ્યગ્દર્શન. એ સમ્યગ્દર્શનનો વિષય શું? આશ્રય શું? કોના અવલંબનથી સમ્યગ્દર્શન ઉત્પન્ન થાય છે? નિર્વિકલ્પતત્ત્વના અવલંબનથી થાય છે. તો નિર્વિકલ્પતત્ત્વ શું છે? ઝીણી વાત છે, ભાઈ!

‘ત્રિકાળ-નિરૂપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે...’ ભગવાન દ્રવ્ય સ્વભાવ તો ‘ત્રિકાળી-નિરૂપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે...’ આહાહા...! જેમાં શરીર, વાણી, મકાન, પૈસા એ તો છે જ નહિ, જેમાં રાગ, દયા, દાનના વિકલ્પ છે એને અહીંયા ‘સહાવટાળા’ કહ્યું છે. છે વિભાવ, પણ પર્યાયનો સ્વભાવ છે. આહાહા...! એ (સંવત) ૨૦૧૩ની સાલમાં ઘણી મોટી ચર્ચા થઈ હતી. એમ કે વિકાર છે એ કર્મના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થાય છે એમ નહિ, નિમિત્તથી કહેવામાં આવે છે. એ તો પોતાથી ઉત્પન્ન થાય છે. તો કહે પોતાનાથી જો ઉત્પન્ન થાય તો એ તો સ્વભાવ થઈ જાય છે. પણ એ સ્વભાવ જ છે. પર્યાયનો વિકાર સ્વભાવ જ છે. એ અહીં કહે છે.

‘જો ખલુ સહાવટાળા’ શુદ્ધ સ્વભાવની વાત નથી. છે? જુઓ! ‘ત્રિકાળ-નિરૂપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે...’ ભગવાનઆત્મા... આહાહા...! ક્યારેય દષ્ટિ કરી નથી, ક્યારેય નજરમાં નિધાનને લીધું નથી. આહાહા...! અને ક્રિયાકાંડ કરીને જાણે કલ્યાણ થઈ જશે. વ્રત, નિયમ, એવા શુભયોગની ક્રિયાથી અંદરમાં કલ્યાણ થઈ જશે. તો અહીં એ કહે છે કે એ શુભયોગ વિકાર સ્વભાવ એ આત્મામાં છે જ નહિ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ‘ત્રિકાળ-નિરૂપાધિ...’ અહીં ત્રિકાળ શબ્દ લીધો છે, જુઓ! છે તો વર્તમાન ત્રિકાળ-નિરૂપાધિ. પણ ત્રિકાળ રહેનારી ચીજ જે ભગવાનઆત્મા, શુદ્ધ આત્મા આનંદકંદ કારણપરમાત્મા, જ્ઞાયકભાવ કહો, પરમપારિણામિક સ્વભાવ કહો, દ્રવ્ય સ્વભાવ કહો, ‘ત્રિકાળ-નિરૂપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે એવા શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને...’ જીવ શબ્દ ન લીધો. જીવાસ્તિકાય લીધો છે. કેમ કે અસંખ્ય પ્રદેશી છે. એ જૈન પરમેશ્વર સિવાય કોઈએ જોયો જ નથી. તો જીવાસ્તિકાય. આ એક શબ્દ. એક-એક આત્મા. જીવ, અસ્તિ, અસંખ્ય પ્રદેશી કાય એ જીવાસ્તિકાય. અસંખ્યપ્રદેશનો સમૂહ છે ને? સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા અંદરમાં રાગ-દ્વેષના બધા વિકલ્પ છે, એનાથી પ્રભુ તો અંદર ભિન્ન છે. અને એ રાગ-દ્વેષ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિને અહીં સ્વભાવસ્થાન કહેવામાં આવ્યું છે. છે એનો વિભાવ. પણ એની પર્યાયમાં થાય છે અને એ જ પર્યાયનો સ્વભાવ છે, દ્રવ્યનો સ્વભાવ નથી. આહાહા...! ‘એવા શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય...’ એવો શુદ્ધ જીવ એમ ન લીધું. અધિકાર કયો ચાલે છે? શુદ્ધભાવ. તો શુદ્ધભાવ કહો, કે ત્રિકાળી નિરૂપાધિ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય કહો. શું કહ્યું હતું? શુદ્ધભાવ કહો કે ‘ત્રિકાળી-નિરૂપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે એવા શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય...’

કહો. આ શુદ્ધભાવ પર્યાયની વાત નથી. શુદ્ધભાવ અધિકાર છે એ શુદ્ધભાવ પર્યાયની વાત નથી. આહાહા...! અરે...! એને ક્યાં નજર (છે). આહાહા...!

જ્યાં ભગવાન પરિપૂર્ણ સ્વભાવ બિરાજે છે. 'ત્રિકાળી-નિરુપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે એવા શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને...' આહાહા...! શુદ્ધ જીવ અસ્તિ તો છે પણ સાથે કાય લગાવ્યું. કેમ કે અસંખ્ય પ્રદેશ છે. એ જીવાસ્તિકાય છે. એ જૈન પરમેશ્વર સિવાય બીજા કોઈએ જીવને અસંખ્યપ્રદેશી નથી કહ્યો. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! એ કારણે કહ્યું. 'શ્રીમદ્'માં પણ એક એવો શબ્દ લીધો છે. 'શુદ્ધ, બુદ્ધ, ચૈતન્યઘન' એ ત્રણ શબ્દ પડ્યા છે. તો શુદ્ધ છે એ ત્રિકાળ પવિત્ર છે, બુદ્ધ એ જ્ઞાનનો પિંડ છે અને ચૈતન્યઘન એ અસંખ્ય પ્રદેશ છે. સમજાણું કાંઈ? શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્યઘન. આહાહા...! મૂળ વાત પડી રહી. ઉપરથી બધું કરે. એ ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્યઘન. ચૈતન્યઘન એ અસંખ્યપ્રદેશ છે. આહાહા...! 'શ્રીમદ્'માં એવું લખાણ છે.

એ અહીં કહ્યું. શુદ્ધ જીવ એટલે આત્મા. કોઈ આત્માને જીવ ન કહે. જીવ બીજો અને આત્મા બીજો છે એમ કહે માટે જીવ શબ્દ વાપર્યો છે. આત્મા અને જીવ જુદી ચીજ નથી. વેદાંત કહે છે કે રાગ સહિત છે તેને જીવ કહેવો અને રાગ રહિત નિર્લેપ શુદ્ધ ચૈતન્ય છે તેને આત્મા કહેવો. સમજાણું કાંઈ? વેદાંત એમ કહે છે. પણ એમ નથી. એ માટે અહીંયા શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય શબ્દ વાપર્યો છે. આહાહા...!

ભગવાનઆત્મા અંદરમાં શુદ્ધ પવિત્ર અને અસ્તિ એટલે છે અને કાય એટલે અસંખ્ય પ્રદેશ છે. સમજાણું કાંઈ? એવી ચીજ... અમે ઘણાં વર્ષ પહેલા 'વડોદરા' ગયા હતા. (સંવત) ૧૯૬૪ની સાલ હશે. ૧૮ વર્ષની ઉંમર. માલ લેવા ગયા હતા. દુકાનનો માલ લેવા ગયા હતા. તો માલ અમે લઈ લીધો પછી રાત્રે નવરાશ હતી તો અમે નાટક જોવા ગયા. ત્યાં આગળ અનસૂયાનું નાટક ચાલતું હતું. અનસૂયા કોણ હતી? 'ભરૂચ'ના કાંઠે 'નર્મદા'નદી છે. એ નર્મદા અને અનસૂયા બે બહેન હતી. અમને તો નાની ઉંમરમાં ઘણો અભ્યાસ હતો. શું કહેવું છે સાંભળો. એમાં માલ છે.

નાટકમાં અનસૂયા સ્ત્રી હતી. એ કુંવારી સ્વર્ગમાં જતી હતી. કુંવારી સમજો છો? લગ્ન કર્યા વિના. એ લોકોમાં એવું છે ને કે અપુત્ર ગતિ નાસ્તિ. જેને પુત્ર ન હોય એને ગતિ નહિ મળે. એવો અવાજ આવ્યો. અમે તે દિ' જોયું છે. આ તો ૧૮ વર્ષની ઉંમરની વાત છે. ઘણાં વર્ષ થઈ ગયા. ૭૧ વર્ષ પહેલાની વાત છે. તો એ સ્ત્રી જતી હતી તો કહ્યું કે અહીં સ્વર્ગ નહિ મળે. કેમ? કે પુત્ર નથી. પાછળ શ્રાદ્ધ નાખે છે ને શ્રાદ્ધ? શું કહે છે? શ્રાદ્ધને તમારા હિન્દીમાં શું કહે છે? મરી ગયા પછી શ્રાદ્ધ નાખે છે ને? કાગડાને ખીર. તો એનો બાપ ત્યાં કાગડો થઈને આવ્યો હશે?

એ અનસૂયાને ત્યાં સ્વર્ગમાંથી એમ કહ્યું કહે તને દીકરા વગર સ્વર્ગ નહિ મળે. હવે

શું કરવું? નીચે પડ. જે હોય તેને વર. નીચે એક આંધળો બ્રાહ્મણ હતો, એની સાથે લગ્ન કર્યા, એને એક પુત્ર થયો. એવું નાટકમાં બતાવતા હતા. પુત્રને ઝુલાવે. શું કહે તમારે? ઝુલાવે. ઝુલાવે. ઝુલાવતા-ઝુલાવતા એમ કહે છે, નિર્વિકલ્પોસિ બેટા! ઉદાસિનોસિ, શુદ્ધોસિ, બુદ્ધોસિ, નિર્વિકલ્પોસિ. એમ કહેતા હતા. ‘ધન્નાલાલજી’! એવું નાટકમાં સાંભળ્યું. મેં કીધું આ શું કહે છે? ભાઈ! તમારું પુસ્તક લાવો. તમે બનાવ્યું એ પુસ્તક લાવો. ત્યારે બાર આનાની ટીકીટ હતી અને બાર આનાનું પુસ્તક લીધું હતું. તમે શું બોલો છો એ ખ્યાલમાં તો આવવું જોઈને. આમ ને આમ સાંભળી લઈએ એવા અમે નથી. પુસ્તકમાં એમ લખ્યું હતું. માટે એ સ્ત્રી એમ બોલતી હતી. બેટા! નિર્વિકલ્પોસિ. આપણે આમાં બંધ અધિકારમાં છેલ્લે છે. અને સર્વવિશુદ્ધ અધિકારમાં છેલ્લે, પરમાત્મપ્રકાશમાં પાછળ (આવે છે). એ શબ્દો ઘણી જગ્યાએ છે. પણ આ તો ચાર યાદ રહી ગયા છે.

શેઠ! નાટકમાં એવું સાંભળ્યું હતું. તમારા સંપ્રદાયમાં એવું કહેતા નથી. નાટકમાં એમ કહે છે કે બેટા! તું નિર્વિકલ્પ છે. આહાહા...! આ નિર્વિકલ્પ કહ્યું ને? એ ૧૯૬૪ની સાલમાં ‘વડોદરા’માં નાટકમાં સાંભળ્યું હતું. શુદ્ધોસિ. બેટા! તું શુદ્ધ છો, પવિત્રતાનો પિંડ છે. નાટકમાં એમ કહેતા હતા. શુદ્ધોસિ, બુદ્ધોસિ અને ઉદાસિનોસિ. બેટા! તારું આસન તો રાગથી ભિન્ન ઉદાસિન થઈને ચૈતન્યમાં તારું આસન છે. તારી બેઠક તો ત્યાં છે. દયા, દાન, વ્રતાદિ વિકલ્પમાં તારી બેઠક એ તું નહિ. આહાહા...! ‘કપૂરચંદજી’! એવું નાટકમાં કહેતા હતા. અહીંયા તો અત્યારના સંપ્રદાયમાં એકાંત છે... એકાંત છે... અરે...! સાંભળ તો ખરો, પ્રભુ!

મુમુક્ષુ :- નાટકમાં ક્યાંથી આવ્યું હશે?

ઉત્તર :- એવું નાટક બનાવ્યું હતું. પહેલાના નાટક તો વૈરાગ્યવાળા હતા. અત્યારે તો ફિલ્મ-બિલ્મ બધી વ્યભિચારી જેવી ભાષા. નાટક બતાવે આમ સ્ત્રીને હાથ નાખે. મોટા શહેરમાં ફોટા બતાવે છે ને? અનૈતિક. ૬૦ વર્ષ પહેલા નીતિ હતી. નાટકમાં પણ એવા કરતા હતા. આહાહા...! અમે તો ૧૮ વર્ષની ઉંમરે જ્યાં સાંભળ્યું કે આ શું કહે છે? બેટા! તું નિર્વિકલ્પ છે. આહાહા...! વિકલ્પ એટલે રાગની પર્યાય ને રાગાદિ. એ લોકો આટલું તો ન જાણે. પણ નિર્વિકલ્પ-વિકલ્પ એટલે રાગના ભેદ વિનાનો નિર્વિકલ્પ પ્રભુ તું છો. આહાહા...! શુદ્ધોસિ, બેટા! તું શુદ્ધ છો, બુદ્ધોસિ-જ્ઞાનનો પિંડ છે. તું તો જ્ઞાનના સ્વભાવનો રસ કંદ છો. માત્ર જ્ઞાનસ્વભાવ તારામાં ભર્યો છે. પરિપૂર્ણ જ્ઞાન છે. આહાહા...! અને ઉદાસિનોસિ. એટલા ચાર શબ્દો યાદ રહી ગયા છે. ઘણાં વર્ષ થઈ ગયા ને? ૭૧ વર્ષ. બેટા! તું ઉદાસિનોસિ- તારું આસન, તારી બેઠક, રાગ અને પુણ્ય અને નિમિત્તમાં તારી બેઠક નથી. એ તું નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? સમજાણું કાંઈ?

અહીં નથી કહેતા? સાધરણમાં બેસવા જાય છે. સાધરણમાં બેસવા જેવું એ તારી યોગ્યતા નથી. મોટી સારી સભામાં જવું એ તારી યોગ્યતા છે. એમ અહીંયા કહે છે,

ઉદાસિનોસિ. બેટા! એ રાગ, દયા, દાનના વિકલ્પમાં રહેવું એ તારું આસન નથી, એ તારી બેઠક નથી. બેઠક સમજો છો ને? આસન. ઉદાસિનો. ઉદ્-આસિન. આહાહા...! અહીં કહે છે. આ તો જ્ઞાની કહે છે. એ તો અજ્ઞાની પણ એક નાટકમાં એમ કહેતા હતા. આહાહા...! અહીંયા તો સંપ્રદાયમાં એમ કહેવામાં આવે કે નિર્વિકલ્પ ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ છે. એ રાગનો કર્તા થાય તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા...! દયા, દાન, વિકલ્પાદિનો કર્તા થાય તો પવિત્ર પ્રભુ વિકારનો કર્તા હોય તો વિકારનો કર્તા એ મિથ્યાદષ્ટિ થઈ જાય છે. કેમ કે વિકાર એમાં નથી. આહાહા...! એનો કર્તા થઈને પોતાના આખા આત્માને વિકારી માન્યો છે. સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત છે, ભાઈ! એ શુભભાવ વિકાર છે, એનો પોતાને કર્તા માને તો આખા આત્માને વિકારી માન્યો છે. આહાહા...!

ભગવાનઆત્મા ‘શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને ખરેખર વિભાવસ્વભાવસ્થાનો...’ પાઠમાં સ્વભાવ છે. અર્થમાં વિભાવસ્વભાવ કહ્યું. આહાહા...! પ્રભુ! તું ક્યાં છો? આહાહા...! ઉપરનું શરીર, વાણી, દેહ દેખાય છે એ તો જડ છે, જડની પર્યાય છે. અંદરમાં પુણ્ય-પાપના ભાવ છે એ ઉપાધિનો, વિકારનો વિકાર ભાવ છે. એ અહીં કહે છે કે વિભાવસ્વભાવસ્થાન ‘વિભાવસ્વભાવસ્થાનો નથી;...’ તારામાં એ છે જ નહિ. આહાહા...! કેમ બેસે? ‘ચેતનજી’ આવ્યા?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ તો નિર્ભેદનું પૂછવું હતું. એને સંસ્કૃત છે ને થોડું. એટલે. હમણાં કળશમાં આવશે. આહાહા...!

(અહીંયા) પાઠમાં છે કે ‘જ્ઞો સ્વલુ સહાવતાણા’ ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ સમ્યગ્દર્શનનો જે વિષય છે. આહાહા...! જે સમ્યગ્દર્શનનું ધ્યેય છે, એ ચીજ જીવાસ્તિકાયમાં વિભાવસ્વભાવસ્થાન નથી. જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય, એ પણ વિભાવસ્વભાવ છે એ પોતાના આત્મામાં નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? એ વિભાવરૂપ. ‘(વિભાવ સ્વભાવનાં સ્થાનો)...’ કહ્યું ને? વિભાવરૂપ સ્વભાવના સ્થાન નથી. આહાહા...! એક વાત.

બીજી. ‘જ્ઞો માણવમાણભાવતાણા’ એની વ્યાખ્યા. ‘(શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને) પ્રશસ્ત કે અપ્રશસ્ત સમસ્ત મોહ-રાગ-દ્વેષનો અભાવ હોવાથી...’ ભગવાનઆત્મા પ્રશસ્ત એટલે શુભરાગ અને અપ્રશસ્ત એટલે અશુભરાગ... આહાહા...! અને મોહ. પર તરફની સાવધાનીનો ભાવ, રાગ અને દ્વેષનો અભાવ હોવાથી. ભગવાનઆત્મામાં રાગ-દ્વેષનો ત્રિકાળ અભાવ છે. જે સમ્યગ્દર્શનનો વિષય છે, જેના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય છે એ જીવાસ્તિકાય મોહ અને રાગ-દ્વેષના ભાવથી રહિત છે. આહાહા...!

‘(શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને) પ્રશસ્ત કે અપ્રશસ્ત સમસ્ત મોહ-..’ શુભમોહ કે અશુભમોહ ‘રાગ-દ્વેષનો અભાવ હોવાથી માન-અપમાનના હેતુભૂત...’ આહાહા...! ‘કર્મોદયનાં સ્થાનો

નથી;...' આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? 'માન-અપમાનના હેતુભૂત કર્મોદયનાં સ્થાનો નથી;...' છે જ નહિ. આહાહા...! કોઈ ચીજની અનુકૂળતા થઈ જવી કે હું શેઠીયો છું, હું પૈસાવાળો છું. એવું માન. તો કહે છે, એ 'માન' સ્વરૂપમાં છે જ નહિ, એ તો કૃત્રિમ ઊભું કરેલું છે. આહાહા...! જાણપણાનું માન. પ્રભુ! એ માન આત્મામાં નથી, ભાઈ! એકલો જ્ઞાનનો પિંડ પડ્યો છે. આહાહા...! આનંદનો સાગર છે. એમાં માન કેવું? એ માન-કર્મોદયજનિત માન એમાં નથી અને અપમાન પણ એમાં નથી. આહાહા...! માન-અપમાન નથી. છે ને?

હવે 'હરિસભાવ' 'શુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી...' શું કહે છે? ભગવાન પ્રભુ એકલો અતીન્દ્રિયનો સાગર, રત્નાકર પ્રભુમાં હરખ નથી. તો હરખ કેમ નથી? એનું કારણ કહે છે. કોઈ ચીજ જોઈને હરખ થાય ને? એ હરખ આત્મામાં નથી. એ તો કૃત્રિમ વિકાર છે. આહાહા...! તારી દૃષ્ટિ ત્યાં રહી ગઈ એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, એમ કહે છે. ત્યાં આત્મા નથી. અને જ્યાં આત્મા છે... આહાહા...! ત્યાં શુભ પરિણામ નથી. એક વાત. શું કહે છે? જુઓ!

'(શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને) શુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી શુભ કર્મ નથી,...' આહાહા...! શુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી. ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપ ભગવાન, એમાં શુભ પરિણતિની પર્યાયનો અભાવ હોવાથી. હર્ષ નથી એમ કહેવું છે. હર્ષ કેમ નથી ? કે એ 'શુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી શુભ કર્મ નથી, શુભ કર્મનો અભાવ હોવાથી સંસારસુખ નથી,...' સંસારનું સુખ પ્રભુમાં નથી. આહાહા...! વિષયમાં સુખ, ઈન્દ્રિયના વિષયમાં સુખ, એ કલ્પના સુખ એ સુખ વસ્તુમાં નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? પૈસામાં સુખ, સ્ત્રીના શરીરના ભોગમાં સુખ. કહે છે, પ્રભુ! સાંભળ તો ખરો, તારામાં શુભ પરિણતિનો અભાવ છે. આહાહા...! અને તે કારણે તારા શુભકર્મ નથી, તો શુભકર્મના અભાવથી... આહાહા...! એ સંસારિક સુખ તારામાં (છે જ નહિ). આહાહા...! 'ળો હરિસભાવટાળા' ની વ્યાખ્યા છે. 'ળો હરિસભાવટાળા' છે ને? ત્રીજું પદ. હર્ષ નથી. કેમ? હર્ષ નથી. કેમ? કે શુભ વિકારી પરિણતિ પણ તારામાં નથી, તો એનાથી કર્મ બંધાય એ પણ તારા નથી. અને શુભકર્મથી મળતી સામગ્રીમાં હર્ષ થાય એ પણ તારામાં નથી. 'ભભુતમલજી'!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સમજાતું નથી? આહાહા...!

ભગવાનઆત્મામાં હરખ નથી. હરખ એટલે સંસારસુખ નથી. સંસારસુખ કેમ નથી? કે એમાં શુભ પરિણતિનો અભાવ છે. શુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી એમાં શુભકર્મ નથી. અને શુભકર્મનો અભાવ હોવાથી બાહ્ય સંસારનું સુખ એમાં નથી. એમ કહે છે. આહાહા...! શુભકર્મના અભાવથી લક્ષ્મી આદિ મળવી, કરોડો રૂપિયાના બંગલા મળવા. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- ... આનંદ આવે છે.

ઉત્તર :- ધૂળમાં પણ આનંદ નથી. એને માને છે એ દુઃખ છે, મૂંઢ છે. હમણાં 'અજમેર'માં

શિક્ષણ શિબિર થઈ, એ કરોડ રૂપિયાના બંગલામાં થઈ. એવું સાંભળ્યું છે. ‘અજમેર’માં શિક્ષણ શિબિરમાં ગયા હતા કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- હા, બંગલા ઉપર..

ઉત્તર :- બંગલા ઉપર એમ કહેતા હતા. પંદર કરોડનું લીધું હતું. ઓહો...! ‘રતનલાલજી’ ‘કલકત્તા’વાળાએ કરોડ રૂપિયાનું લીધું છે. તેમાં શિબિરના માણસો આવતા હતા. પણ મકાન તો એ કહે છે કે એ મકાનથી મને સુખ છે, તો અમે કહીએ છીએ કે એ સુખનું કારણ શુભકર્મ. શુભકર્મનું કારણ શુભ પરિણતિ. એ શુભ પરિણતિ જ તારામાં નથી તો હરખ ક્યાંથી આવ્યો? ઝીણી વાત છે, ભાઈ! આ અધિકાર જ ઝીણો છે. શુદ્ધભાવ અધિકાર. શિક્ષણ શિબિરમાં આ લેવો એવો વિચાર આવ્યો હતો. અમારા પંડિતજી આવ્યા નથી, નહિતર પંડિતજીને જ પૂછવાનું હતું, ભાઈ! આ તમારે શિક્ષણ શિબિર ઘણી થાય છે તો એમાં શું લેવાનું? એક દિવસ મોડા આવ્યા. તમે તો બધે જાવ છો ને? શિક્ષણ શિબિર ચાલે છે તો આપણે અહીંયા શું લેવું? શુદ્ધભાવનો વિચાર થયો. ‘રામજીભાઈ’ કહે આ સારું છે. અને એમાં શુદ્ધ(ભાવ) અધિકાર લેવો છે. નહિતર ‘સમયસાર’નો નિર્જરા અધિકાર ચાલતો હતો. અને બપોરે ‘પ્રવચનસાર’નો અધિકાર ચાલતો હતો. પણ પ્રવચનસારનો શેય અધિકાર સૂક્ષ્મ છે. લોકોને... આહાહા..!

આત્મામાં સંસારમાં સુખ છે એવી કલ્પના જે થાય છે, એ આત્મામાં કેમ નથી? કે આત્મામાં શુભ પરિણતિથી પુણ્ય બંધાય અને પુણ્યબંધથી સગવડતા મળે અને તેમાં સુખ માનવું, તો તારામાં શુભ પરિણતિનો જ અભાવ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જે ભાવે તીર્થંકર ગોત્ર બંધાય એ ભાવનો તારા સ્વભાવમાં અભાવ છે. આહાહા..! આત્મા પર દષ્ટિ કરવી... આહાહા..! ‘કૈલાસચંદ્રજી’નો લેખ આવ્યો છે. કે જ્યાં હોય ત્યાં ‘સમયસાર’ ‘સમયસાર’ આખા હિંદુસ્તાનમાં. એનું કારણ ‘કાનજીસ્વામી’ છે એમ લખ્યું છે. ‘સમયસાર’માં નિશ્ચયની વાત છે. પણ વ્યવહારને છોડી દેવો એમ કેમ બને? એમ કરીને થોડું લખ્યું છે. ‘સન્મતિ સંદેશ’ ‘દિલ્હી’ એમાં આવ્યું છે. ‘હિતૈષી’.

અરે..! ભગવાન! અહીં તો શુભપરિણતિ તારામાં નથી, એવો પહેલા નિર્ણય થયા વિના, તને આત્માનો નિર્ણય નથી, તો તારી શુભ પરિણતિની કિંમત શું? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત છે, ભાઈ! પ્રભુ આત્મા, એમાં હર્ષને સ્થાન નથી. અર્થાત્ અનુકૂળ સામગ્રીમાં હરખ આવે છે, રાજીપો થાય છે, પ્રમોદ આવે છે એ સંસારસુખનો વિકલ્પ છે. એ સુખ આત્મામાં નથી. કેમ નથી? એ સુખનું કારણ કર્મબંધન શુભ, અને શુભકર્મનું કારણ શુભપરિણતિ અને શુભપરિણતિનો તો આત્મામાં અભાવ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એવી વાત છે. શેઠ! પૈસાનું સુખ આત્મામાં નથી એમ કહે છે. ‘રામજીભાઈ’ દલીલ કરે છે કે અહીં તો એમ કહેવાય, ત્યાં ઘરે જઈને કેમ કહેવાય? ઘરે જઈને તો ઘર તો આત્માનું

ઘર એ ઘર છે. એ સ્વમાં જવાનું છે. ત્યાં શુભપરિણતિનું કારણ શુભબંધન અને શુભબંધનું કારણ સંયોગ અને એમાં કલ્પના કરવી કે સ્ત્રીનું સુખ, સારી રૂપાળી સુંદર સ્ત્રી મળી અને પાંચ-પચ્ચીસ-પચાસ લાખ લઈને આવી. પિતાજી કરોડપતિ હતા. દીકરો નહોતો એકલી દીકરી જ હતી. આહાહા...! હમણાં એક છોકરી ગુજરી ગઈને? એના પિતાજીએ એના લગ્નમાં ૩૦-૪૦ હજાર ખર્ચ્યા હતા. એક જ દીકરી હતી. કોણ હમણાં (પરણ્યું)? એ આપણને કાંઈ બધું યાદ રહે છે? પણ હમણાં છાપામાં આવ્યું હતું. આપણા સંબંધમાં હતું. એ છોકરીના લગ્ન કર્યા અને એના પિતાજીને એક જ દીકરી હતી. તો લગ્નમાં ૪૦ હજાર ખર્ચ્યા હતા. પણ એકદમ કાંઈક કાંઈક થઈ ગયું અને દેહ છુટી ગયો.

મુમુક્ષુ :- વઢવાણવાળા ...જી.

ઉત્તર :- ‘ચુડગર’. ‘ચુડગર’ની દીકરી. એ ‘ચુડગર’ની દીકરીના લગ્નમાં ચાલીસ હજાર ખર્ચ્યા હતા. દીકરો નહોતો. ‘ચુડગર’. કોણે કહ્યું? ‘ચુડગર’ છે. એ બેરિસ્ટર હતા ને? ભાઈ! એ વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવ્યા હતા. શું નામ કીધું?

મુમુક્ષુ :- પોપટલાલ

ઉત્તર :- ‘પોપટલાલ’ બેરિસ્ટર. મોટા બેરિસ્ટર હતા. અહીં વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવ્યા હતા. (સંવત) ૧૯૯૩ ની સાલની વાત છે. વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવ્યા હતા. ત્યારે આ મકાન નહોતું. આ સ્વાધ્યાય મંદિર નહોતું. ચારે બાજુ જંગલ હતું. ગુરુકુળ છે ને? ત્યાં વ્યાખ્યાનમાં આવતા હતા. ગુરુકુળ આર્ય સમાજમાં વ્યાખ્યાન ચાલતા હતા. બધા આવ્યા હતા. ‘ભાવનગર’ દરબારના દીવાન આવ્યા હતા. શું નામ? ‘પ્રભાશંકર’ દીવાન. એ પણ વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવ્યા હતા. ૧૯૯૩ની સાલ. સાંભળીને એમ કહ્યું, કે અમે તો કર્મના તાબે પડ્યા છીએ. કોઈ જીવ સ્વભાવના સાધનવાળો છે, કોઈ કર્મના તાબે થયો છે. અરે...! કર્મના તાબે તું પડ્યો છો તો એ કર્મથી નથી. તારી ઉંઘી દૃષ્ટિથી છે. મોટા દિવાન હતા. વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા હતા. ‘પ્રભાશંકર પટ્ટણી’ આવતા. બધા દરબાર પણ આવતા. મોટા દરબાર પણ વ્યાખ્યાનમાં આવતા. ‘લીંબડી’માં આવે છે, ‘વઢવાણ’માં આવે છે. અહીં આવ્યા હતા. ‘પાલિતાણા’ના દરબાર, ‘ભાવનગર’ના દરબાર. નામ સાંભળીને બધા આવે. અને અંદર પુણ્યપ્રકૃતિ પણ છે ને? એ જોઈને આવે. પણ વસ્તુ ભાઈ! બીજી છે. એ પુણ્યપ્રકૃતિ શુભભાવથી બંધાય છે. અને પુણ્યપ્રકૃતિથી સંયોગ મળે એમાં સુખ માનવું એ મિથ્યાદૃષ્ટિ માને છે. આહાહા...! જૈનની એને ખબર નથી. જૈનપણું કોને કહેવું એની એને ખબર નથી. આહાહા...! ‘કપૂરચંદ્રજી’! એ પણ પૈસાવાળા છે. ઘણાં લાખોપતિ.

મુમુક્ષુ :- એ કે દિ’ પૈસાવાળો હતો?

ઉત્તર :- પણ દુનિયાવાળા કહે છે ને કે ‘કપૂરચંદ્ર’ ઘણાં પૈસાવાળા છે, ઘણાં લાખોપતિ છે. એમ કહે છે. આ અમારા ‘ભભુતમલજી’ અહીં રહ્યા. બે કરોડ રૂપિયા, આ અમારે

‘ઘીયાજી’ કરોડો રૂપિયા. કરોડ ઉપર છે. એમાં શું છે? એ તો પૂર્વની ધૂળ છે. એ શુભભાવની ધૂળ છે. આ અમારે ‘માણેકચંદ્રજી’ છે એની પાસે ઘણાં પૈસા છે. અમે એના ગામમાં ગયા હતા. એના મકાનની સામે જ ઉતર્યા હતા. એના પિતાજી છે. પ્રેમ છે, બન્નેને પ્રેમ છે, ડોં! બાપુ! સાંભળવાની આ ચીજ છે. એ બાદની ચીજ પ્રભુ! અબજો પૈસા હોય, પણ એમાં સુખ માનવું એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. કેમ? કે એ સુખની કલ્પના સ્વરૂપમાં નથી.

ત્રિકાળી ભગવાન આનંદનો નાથ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ અંદરમાં બિરાજમાન છે. એમાં હરખના સ્થાન કેમ નથી? જગતની અનુકૂળતાની પ્રપંચ સામગ્રીમાંથી હરખ એટલે રાજીપણું થવું, એ રાજીપણું આત્મામાં નથી. કેમ નથી? કારણ કે તેમાં શુભ પરિણતિ નથી. અને શુભ પરિણતિ પર્યાય નથી તો શુભબંધન પણ નથી. તો શુભબંધન નથી તો શુભથી અનુકૂળતા મળે છે એ પણ એમાં છે જ નહિ. અને અનુકૂળતા મળ્યા પછી હરખ થાય એ પણ વસ્તુમાં નથી. આહાહા..! ભારે કામ ભાઈ આવું! સમ્યગ્દર્શન. આહાહા..! એક વાત.

‘સંસારસુખનો અભાવ હોવાથી હર્ષસ્થાનો નથી,...’ એટલા બોલ લીધા. જુઓ! એક હર્ષસ્થાન નથી એમાં કેટલું લીધું! એક તો શુભપરિણતિ નથી, શુભવિકાર જે દયા, દાન, વ્રત એ આત્મામાં નથી. શુભપરિણતિ નથી તો શુભકર્મ નથી, શુભકર્મ નથી તો શુભસામગ્રી અનુકૂળ નથી. તો અનુકૂળ છે એમાં હરખ માનવો એ સંસારસુખ આત્મામાં નથી. છે? ‘સંસાર સુખનો અભાવ હોવાથી હર્ષસ્થાનો નથી,...’ આહાહા..! કોઈપણ બાદ્ય ચીજમાં અનુકૂળતામાં કાંઈ પણ અંતરમાં વિસ્મયતા, અધિકતા, વિશેષતા, પોતાની ચીજથી પરમાં વિસ્મયતા ભાસે એ સ્વરૂપ આત્મામાં નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પોતાની ચીજ જે ‘**જાણસહાવાધિયં**’ આહાહા..! (‘સમયસાર’)૩૧મી ગાથામાં તો ત્યાં સુધી કહ્યું છે, ભગવાન ઇન્દ્રિય જીણીતા. એ તો ઇન્દ્રિયને જીતનારો છે. એનો અર્થ કે પાંચ ઇન્દ્રિય, પાંચ ઇન્દ્રિય જડ અને ક્ષયોપશમભાવ પાંચ ઇન્દ્રિય-બે અને ઇન્દ્રિયનો વિષય દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર બધું ઇન્દ્રિય.

ત્રણલોકના નાથ કેવળજ્ઞાની સમવસરણમાં બિરાજે છે તેને અહીંયા ઇન્દ્રિય કહે છે. પોતાના અનીન્દ્રિય આત્માની અપેક્ષાથી તેને ઇન્દ્રિય કહ્યું. આહાહા..! તો એ ઇન્દ્રિયથી ભિન્ન. ‘**જાણસહાવાધિયં મુણદિ આદં**’ એ શબ્દ ૩૧માં છે. એ તો ભગવાનઆત્મા, ભગવાન અને ભગવાનની વાણીથી પણ ભિન્ન (છે). આહાહા..! ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ અને ત્યાં તો ભગવાનને ઇન્દ્રિયમાં ગણવામાં આવ્યા છે. ભગવાનઆત્મા અનીન્દ્રિય છે. અને આ બધું ઇન્દ્રિય છે. જડઇન્દ્રિય, ભાવઇન્દ્રિય, ભાવેન્દ્રિય એક એક વિષયને જાણનાર ભાવઇન્દ્રિય અને એનો જે વિષય છે એ ત્રણેને ઇન્દ્રિય કહ્યું છે. આહાહા..!

પરમાગમ ભગવાનની (વાણી) સાંભળવી એને કહે છે કે એ તો ઇન્દ્રિય છે. આહાહા..! ગજબ વાત છે. એક કોર એમ કહે કે ભાગ્ય ઉદયથી ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ આવે છે. આવે છે ને? ‘ભવિજન ભાગ્ય ઉદયથી...’ વાત સાચી છે. પુણ્ય હોય તો આવી વાણી (સાંભળવા

મળે). પણ એ ચીજનું લક્ષ કરવું એ અનીન્દ્રિય સ્વભાવને ભૂલીને ઇન્દ્રિય (તરફ લક્ષ કરવાનું) છે. પોતાના અનીન્દ્રિય સ્વભાવમાં એ ચીજ નથી, તો એને ઇન્દ્રિય કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! અહીં કહે છે એને સાંભળવાથી હરખ થાય એ આત્મામાં નથી. સાંભળવામાં જે હરખ-રાગ આવ્યો, રાગ, ડોં! આહાહા...! આકરી વાત છે, પ્રભુ! એ હરખ આત્મામાં નથી. પછી દુઃખ.

‘(શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને) અશુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી...’ ભગવાનમાં અશુભ પરિણામ નથી. પ્રભુ દ્રવ્યસ્વભાવ ત્રિકાળી ચૈતન્યજ્યોત પ્રભુ! જે સમ્યગ્દર્શનનો વિષય, જે સમ્યગ્દર્શનને આલંબન લેવાની ચીજ છે, એ જીવાસ્તિકાય જે શુદ્ધ ચૈતન્યઘન પ્રભુ, એમાં અશુભ પરિણતિનો અભાવ. અને અશુભ પર્યાય જે વિકૃત અશુભ થાય છે, એનો એમાં અભાવ છે. આહાહા...! ‘અશુભ કર્મનો અભાવ હોવાથી...’ અશુભ કર્મ નથી. અશુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી અશુભકર્મનો બંધ આત્મામાં નથી. આહાહા...! ભારે આકરી વાત. અને ‘અશુભ કર્મનો અભાવ હોવાથી દુઃખ નથી...’ અશુભ પરિણતિ નહિ હોવાથી અશુભકર્મ નથી, અશુભકર્મ નહિ હોવાથી દુઃખ નથી. સંસારિક દુઃખ, પૂર્વના પાપને કારણે પ્રતિકૂળતા આવી જાય, પાપ બંધન હોય, પાપ થયું માટે પાપથી બંધન થયું અને બંધનથી પ્રતિકૂળતા થઈ. પણ અહીં તો કહે છે કે પાપ જ આત્મામાં નથી. તો પછી અહર્ષસ્થાનો-દુઃખ એ તો આત્મામાં છે જ નહિ. આહાહા...! આવી વાત છે.

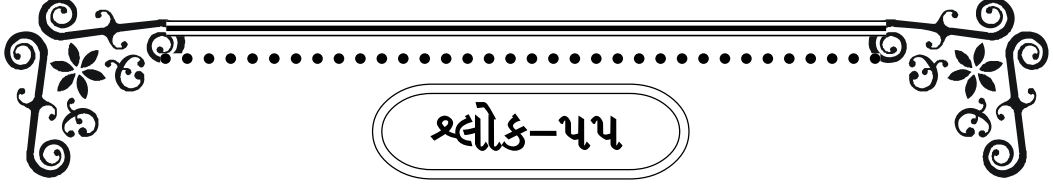
મુમુક્ષુ :- બધા આત્માને દુઃખ તો જોવામાં આવે છે.

ઉત્તર :- એ દુઃખ તો દશામાં છે. વસ્તુમાં નથી. જેની દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર છે એ પોતામાં દુઃખ છે એમ માનતા જ નથી. આહાહા...! કહો, ‘ડાઘાભાઈ’! આ તમારા જજમાં પણ આવા શબ્દ ત્યાં નહિ આવ્યા હોય. સરકારે ગપ માર્યા હોય એ જજમાં ચાલે. ‘અમદાવાદ’માં મોટા જજ છે. હવે તો છોડી દીધું. નોકરી છોડી દીધી. આહાહા...! સરકાર જે કાયદા ઘડે એ પ્રમાણે કરે. આ તો વીતરાગના કાયદા છે. આ તો વીતરાગી કોલેજ છે. આહાહા...!

કહે છે કે આત્મામાં દુઃખ નથી. કેમ નથી? અશુભ પરિણતિ જ નથી તો દુઃખ ક્યાંથી આવ્યું? અને અશુભ પરિણતિ નથી માટે એને અશુભકર્મ પણ નથી. અશુભકર્મ નથી માટે પ્રતિકૂળ સંયોગો પણ એમાં નથી. પ્રતિકૂળ સંયોગ નથી તો પ્રતિકૂળ સંયોગમાં મને દુઃખ થાય છે, એ વસ્તુ એમાં નથી. આહાહા...! પહેલા હજી દૃષ્ટિના ઠેકાણા નથી. આહાહા...! એ પડિમા લઈ લીધી ને વ્રત કર્યા. અમારા ‘રામજીભાઈ’ તો કહે કે અગિયાર પડિમા શું સોળ હોય તો સોળ પડિમા લઈ લે. ભાન ક્યાં છે? આ તો અગિયાર છે વધારે હોય (તો એ લઈ લે). ભાન તો કાંઈ છે નહિ. આહાહા...!

‘અશુભ કર્મનો અભાવ હોવાથી દુઃખ નથી, દુઃખનો અભાવ હોવાથી અહર્ષસ્થાનો નથી.’ આહાહા...! હવે શ્લોક.

[હવે ૩૯ મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]

શ્લોક-૫૫

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

પ્રીત્યપ્રીતિવિમુક્તશાશ્વતપદે નિ:શેષતોઽન્તર્મુખ-
નિર્ભેદોદિતશર્મનિર્મિતવિયાદ્ધિંબાકૃતાવાત્મનિ ।
ચૈતન્યામૃતપૂરપૂર્ણવપુષે પ્રેક્ષાવતાં ગોચરે
બુદ્ધિં કિં ન કરોષિ વાઞ્છસિ સુખં ત્વં સંસૃતેર્દુષ્કૃતે: ॥૫૫॥

[શ્લોકાર્થ :-] જે પ્રીતિ-અપ્રીતિ રહિત શાશ્વત પદ છે, જે નિ:શેષપણે અંતર્મુખ અને નિર્ભેદપણે પ્રકાશમાન એવા સુખનો બનેલો છે, જે નભમંડળ સમાન આકૃતિવાળો (અર્થાત્ નિરાકાર-અરૂપી) છે, ચૈતન્યામૃતના પૂરથી ભરેલું જેનું સ્વરૂપ છે, જે વિચારવંત ડાહ્યા પુરુષોને ગોચર છે-એવા આત્મામાં તું રુચિ કેમ કરતો નથી અને દુષ્કૃતરૂપ સંસારના સુખને કેમ વાંછે છે? ૫૫.

શ્લોક-૫૫ ઉપર પ્રવચન

‘(હવે ૩૯મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :)’

પ્રીત્યપ્રીતિવિમુક્તશાશ્વતપદે નિ:શેષતોઽન્તર્મુખ-
નિર્ભેદોદિતશર્મનિર્મિતવિયાદ્ધિંબાકૃતાવાત્મનિ ।
ચૈતન્યામૃતપૂરપૂર્ણવપુષે પ્રેક્ષાવતાં ગોચરે
બુદ્ધિં કિં ન કરોષિ વાઞ્છસિ સુખં ત્વં સંસૃતેર્દુષ્કૃતે: ॥૫૫॥

હવે શું આવ્યું? જુઓ! પ્રશ્ન એમ હતો કે એમાં નિર્ભેદ શબ્દ પડ્યો છે. બીજી લીટીમાં. નિર્ભેદનો અર્થ અહીં એમ કર્યો, કે ભેદરહિત. ભેદરહિત એટલે અભેદ. ભગવાન અભેદસ્વરૂપ છે. જેમાં પર્યાયનો ભેદ પણ એના સ્વરૂપમાં નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? એ.. ‘ચૈતનજી’ને એ પૂછવું હતું કે આ નિર્ભેદનો અર્થ ‘પ્રગટ’ કર્યો છે એ શું છે? એ વ્યાકરણ જાણે છે. અમારે પંડિતજીને તો પહેલા પૂછવું હતું. પણ એ નિર્ભેદનો અર્થ એ. ભગવાનઆત્મામાં ભેદ નથી. અખંડાનંદ પ્રભુ ચૈતન્ય સમ્યગ્દર્શનનો વિષય જે આત્મા એ તો અભેદસ્વરૂપ

અખંડાનંદ છે. આહાહા...! એમાં તો પર્યાય પણ નથી એમ કહે છે. નિર્ભેદ કહેતાં, પર્યાય ભેદ છે. આહાહા...! ભગવાન અંદર બિરાજમાન પરમાત્મા, એમાં ભેદ જ નથી. નિર્ભેદ-અભેદ છે. આહાહા...! આચાર્ય કહે છે કે મેં મારા માટે બનાવ્યું છે. એમાં આ લેખ આવ્યો છે. આહાહા...! મારી ભાવના માટે મેં 'નિયમસાર' બનાવ્યું છે. છેલ્લી ગાથામાં છે ને? આહાહા...!

ભગવાનઆત્મામાં 'જે પ્રીતિ-અપ્રીતિ રહિત શાશ્વત પદ છે,..' આહાહા...! પ્રીતિ-અપ્રીતિ તો ક્ષણિક વિકૃત દશા છે. ભગવાન તો શાશ્વત પદ છે. નિત્યાનંદ પ્રભુ ધ્રુવ છે. આહાહા...! ભારે કદશ. 'પ્રીતિ-અપ્રીતિ રહિત શાશ્વત પદ છે, જે નિ:શેષપણે અંતર્મુખ...' છે? 'નિ:શેષતોડન્તર્મુખ-' એ સંસ્કૃતમાં લખ્યું છે. 'નિ:શેષતોડન્તર્મુખ-' સર્વથા પ્રકારે અંતર્મુખ ચીજ છે. બહિર્મુખ વિકલ્પાદિમાં આત્મા નથી. આહાહા...! જ્ઞાનીને પણ શુભરાગ આવે છે પણ એ શુભરાગમાં હું છું એમ નથી માનતા. હું તો રાગરહિત છું. મારું જીવાસ્તિકાય શાશ્વત ટંકોત્કીર્ણ પદ છે. જેવો છે એવો અનાદિ ટંકોત્કીર્ણ શાશ્વત હું છું. મારી ચીજમાં અશાશ્વતપણું પણ નથી તો રાગ અને પુણ્ય-પાપની વાત જ ક્યાં છે? આહાહા...! આવી વ્યાખ્યા હવે.

સર્વથા અંતર્મુખ. છે? અંતર્મુખ વસ્તુ છે. બહિર્મુખ વિકલ્પ કે પર્યાય એમાં નથી. પ્રગટ પ્રકાશમાન એનો એટલો અર્થ કર્યો. નિર્ભેદનો અર્થ એ કર્યો. નિર્ભેદ અને ઉદ્ધિત બે શબ્દો પડ્યા છે. મેં અહીં પ્રશ્ન કર્યો કે નિર્ભેદનો અર્થ પ્રગટ કેમ કર્યો? પણ એનો અર્થ એ થયો, નિર્ભેદ એટલે અભેદ, અભેદ એટલે ત્રિકાળ પ્રગટ સ્વરૂપ અભેદ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આવો ઉપદેશ છે. એને મૂળ સત્ય વાત તત્ત્વની (કાને પડી નથી). નવતત્ત્વ સ્વતંત્ર કઈ રીતે છે એની પણ ખબર નથી. એને ધર્મ કઈ રીતે થાય? આહાહા...!

અહીંયા તો કહે છે, પ્રગટ પ્રકાશમાન. નિર્ભેદ ઉદ્ધિત. અભેદરૂપે પ્રકાશમાન, પ્રગટ પ્રકાશમાન છે. ચૈતન્યસૂર્ય... આહા...! અને શીતળતાથી ભરેલો જેમ ચંદ્ર શીતળ છે એવો અનંત અનંત ચંદ્રની શીતળતાથી વિપરીત આ શીતળતા છે. આહાહા...! એવો શીતળતાનો પિંડ પ્રભુ પ્રગટ છે. વસ્તુ છે તે પ્રગટ છે. આહાહા...!

૪૯ ગાથામાં એમ કહ્યું કે પર્યાય વ્યક્ત છે અને આત્મા અવ્યક્ત છે. ૪૯ (ગાથામાં) અવ્યક્તના છ બોલ છે ને? એમાં એમ લીધું છે. આત્મા અવ્યક્ત છે. કેમ? એ તો પર્યાય પ્રગટ છે, એ અપેક્ષાએ અવ્યક્ત છે. પણ વસ્તુ અંતરમાં તો પ્રગટ છે. આહાહા...! છ બોલ છે ને? અવ્યક્તના છ બોલ છે.

છ દ્રવ્યનો સમૂહ. છ દ્રવ્યનો સમૂહ, તો છ દ્રવ્યમાં ભગવાન પણ આવી ગયા. પંચ પરમેષ્ઠી આવી ગયા. છ દ્રવ્યનો સમૂહ વ્યક્ત છે, એનાથી ભગવાન ભિન્ન છે માટે અવ્યક્ત છે. પહેલો બોલ છે. છ બોલમાં પહેલો બોલ છે. ત્યાં વ્યક્ત છે, બાહ્યની ચીજ વ્યક્ત છે, જ્ઞેય છે, એનાથી ભિન્ન જ્ઞાયક અભેદ છે અને અવ્યક્ત છે. આહાહા...! પણ એ અવ્યક્ત તો પર્યાયની પ્રગટતાની અપેક્ષાથી, પર્યાયમાં એ દ્રવ્યની પ્રગટતા નથી એ અપેક્ષાએ અવ્યક્ત

કહ્યું છે. બાકી વસ્તુ તો વિદ્યમાન પ્રગટ છે. નિર્ભેદ ઉદ્દિત. અભેદ પ્રકાશમાન ચૈતન્યસૂર્ય પ્રભુ બિરાજમાન છે. આહાહા...! તારી નજર, પર્યાયમાં એ તરફ ઢળી નથી. બાકી ક્રિયાકાંડ, વ્રત અને દિગંબરના મુનિપણા અનંતવાર લીધા. આહાહા...! પોતાનું સ્વરૂપ નિર્ભેદ પ્રગટ છે, એની દષ્ટિ કરી નથી, વિશ્વાસમાં આવ્યો નથી, રુચિમાં લીધો નથી. એ કારણે એનું ચાર ગતિમાં ભ્રમણ થઈ રહ્યું છે. આહાહા...!

બાહ્યની સામગ્રી છોડી દીધી અને દિગંબર નગ્ન મુનિ થયો, પણ હું બહારનું છોડું અને અંતરનો રાગ ગ્રહણ કરું, એ ગ્રહણ-ત્યાગ આત્મામાં છે જ નહિ. અમુક સામગ્રી છોડું અને અમુક સામગ્રી નગ્નપણા આદિ ગ્રહણ કરું એ આત્મામાં છે જ નહિ. પરના ત્યાગ-ગ્રહણથી આત્મા શૂન્ય છે. આહાહા...! ૪૭ શક્તિમાં ત્યાગ-ઉપાદાનશૂન્યત્વશક્તિ (છે). શરીરથી, કર્મથી ત્યાગ અને કર્મનું અને શરીરનું ગ્રહણ, એનાથી ભગવાન રહિત છે. આહાહા...! ત્રિકાળ રહિત છે. શરીર અને કર્મથી ત્રિકાળ ગ્રહણ-ત્યાગથી રહિત છે. એવો એનો સ્વભાવ છે. આહાહા...! અરે...! પણ તારી દષ્ટિ પર ઉપર છે. જાણનારને જાણ્યો નહિ, દેખનારને દેખ્યો નહિ અને આ પરને જાણવામાં અને જોવામાં રોકાઈ ગયો, એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. આવી વાત છે. આહાહા...! જાણનાર અંદર... એ કહ્યું, જુઓ!

‘નિર્ભેદપણે પ્રકાશમાન એવા સુખનો બનેલો છે,...’ આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદથી બનેલો છે. બન્યો એટલે છે. પાઠ તો એમ છે ને? સંસ્કૃતમાં ‘નિર્મિત’ શબ્દ છેને? ‘નિર્ભેદોદિતશર્મનિર્મિત’ ‘શર્મ’ એટલે સુખ. અને ‘નિર્મિત’ એટલે છે. આહાહા...! ‘સુખનો બનેલો છે,...’ અતીન્દ્રિય આનંદથી બનેલો ભગવાનઆત્મા છે. ‘બનેલો છે,...’ એનો અર્થ? અતીન્દ્રિય સુખસ્વરૂપી જ છે. એને અતીન્દ્રિય સુખ બહારથી લાવવાનું છે એમ નથી. અતીન્દ્રિય સુખનો સાગર છે. આહાહા...! ‘એવા સુખનો બનેલો છે,...’ ભાષા નિર્મિત છે ને? સુખથી નિર્મિત છે, આનંદથી નિર્મિત છે. પ્રભુ આત્મા અંદર આનંદ અતીન્દ્રિયથી નિર્મિત છે. એટલે અતીન્દ્રિય આનંદનો બનેલો છે.

મુમુક્ષુ :- પર્યાયમાં આવવો જોઈએ.

ઉત્તર :- પર્યાય-ફર્યાય નહિ, અહીં તો ત્રિકાળી ચીજ છે.

મુમુક્ષુ :- પર્યાયમાં આવવો જોઈએ.

ઉત્તર :- પર્યાય નહિ. જે પર્યાય દષ્ટિ કરે છે એમાં આ નથી. જે પર્યાય દષ્ટિ કરે છે એમાં એ પર્યાય જ નથી. આહાહા...! ‘સુખનો બનેલો છે,...’ એટલે પર્યાયમાં સુખ આવ્યું એ વાત નથી. આહાહા...! પર્યાયમાં સુખ...

મુમુક્ષુ :- એનો બનેલો છે એટલે...

ઉત્તર :- એ બનેલાનો અર્થ કે એ તો સુખસ્વરૂપ જ છે. આહાહા...! એ તો ત્રિલોકમાં છ દ્રવ્યની રચના છે એમ કહેવામાં આવે છે. ત્રિલોક છ દ્રવ્યથી રચાયેલું છે એવું

‘પંચાસ્તિકાય’માં આવે છે. એનો અર્થ કે છ દ્રવ્યસ્વરૂપ જ લોક પડ્યો છે. અકૃત્રિમ-કોઈએ બનાવ્યો નથી. આહાહા...! કોઈ ઈશ્વરકર્તા નથી. દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય સત્ છે એ પોતાથી છે. સત્ છે એ સ્વથી છે, પરથી નથી. એ બનેલો છે એમ ત્યાં પણ કહ્યું, એનો અર્થ એ કે છ દ્રવ્ય છે. છ દ્રવ્યથી બનેલો લોક છે. એનો અર્થ કે છ દ્રવ્યસ્વરૂપ છે. એમ અહીંયા કહે છે સુખસાગરથી બનેલો છે. આહાહા...! એનો અર્થ કે સુખસ્વરૂપ છે. આહાહા...!

‘નભમંડળસમાન આકૃતિવાળો છે,...’ શું કહે છે? આકાશ કોઈથી બનેલું નથી. આકાશ કોઈએ બનાવ્યું નથી. જેમ આકાશને કોઈએ બનાવ્યું નથી, એમ આત્માને પણ કોઈએ બનાવ્યો નથી. આત્મા અંતર્મુખ પ્રગટ અતીન્દ્રિય સુખનો પિંડ છે. સ્વયંસિદ્ધ શાશ્વત છે. એને કોઈ ઈશ્વરે બનાવ્યો છે? આહાહા...! છે એને બનાવે કોણ? ન હોય એને બનાવે કોણ? આહાહા...! પણ વિશ્વાસ આવવો... આહાહા...! પર્યાયને અંતરમાં ઢાળવી એ સાધારણ વાત નથી. અપૂર્વ પુરુષાર્થ છે. પર્યાયને અંતર્મુખ લઈ જવી, જ્યાં પૂર્ણ પ્રભુ છે, ત્યાં પર્યાયને લઈ જવી, પર્યાયને ઢાળવી... આહાહા...! તો કહે છે, પર્યાય જેમાં ઢળે છે એ વસ્તુ કેવી છે? આહાહા...!

‘નભમંડળસમાન આકૃતિવાળો છે,...’ જેમ આકાશને કોઈએ બનાવ્યું નથી. આકાશને કોણ બનાવે? સર્વ વ્યાપકને કોણ બનાવે? એમ ભગવાન ‘નભમંડળસમાન આકૃતિવાળો છે,...’ આહાહા...! ‘ચૈતન્યામૃતના પૂરથી ભરેલું જેનું સ્વરૂપ છે,...’ ચૈતન્યના અમૃતના પૂરથી... અમૃતનું પૂર. પાણીનો પ્રવાહ હોય છે ને? એમ ભગવાન અમૃતના પ્રવાહનું પૂર છે. આહાહા...! ધ્રુવ અમૃતનું પૂર. ધ્રુવ... ધ્રુવ... ધ્રુવ... પ્રવાહ અનાદિઅનંત ચાલે છે. આહાહા...! કહો, ‘યશપાલજી’! આવી વાત છે. આહાહા...! છે?

‘ચૈતન્યામૃત...’ ચૈતન્યનું અમૃત. આહાહા...! અહીં તો કેરી હોય અને આમ હોય તો અમૃત સમાન છે એમ લોકો લગાવી લે છે. ધૂળમાં કાંઈ નથી. એ તો પુદ્ગલ છે. માટીની દશા છે. આ પણ માટી છે. આહાહા...! ચૂંક શરીરમાં વાગે છે ને? શરીરમાં લોખંડનો ખીલ્લો વાગે તો કહે કે મારી માટી પાકણી છે. માટે પાણી નહિ લગાવવું. કહે છે ને? મારી માટી, આ માટી પાકણી છે માટે પાણી ન લગાવવું. ચૂંક કે લોખંડનો કાટવાળો ખીલ્લો વાગ્યો હોય... કાટને શું કહે છે? જંક. લોખંડનો કાટવાળો ખીલ્લો વાગ્યો હોય તો કહે મારી માટી પાકણી છે માટે પાણી ન લગાવવું. માટી તો આ છે. વળી એક કોર માટી કહે અને એક કોર કહે, મારું શરીર છે. આહાહા...! એ શરીર તો નહિ પણ અકૃત્રિમ ચૈતન્યામૃતના પૂરથી ભરેલો.

‘ચૈતન્યામૃતના પૂરથી ભરેલું જેનું સ્વરૂપ છે, જે વિચારવંત ડાહ્યા પુરુષોને ગોચર છે...’ જુઓ! પહેલા એમ કહ્યું કે ચાર ભાવથી અગોચર છે. અહીં કહે છે, વિચારવંત પુરુષોથી ગોચર છે. એ તો ચાર ભાવના આશ્રયથી અગોચર છે. સમજાણું કાંઈ? ‘વિચારવંત ડાહ્યા પુરુષોને...’ જુઓ! એને ચતુર કહે છે. જ્ઞાનીપુરુષને ચતુર કહે છે અને એ ચતુર પુરુષને

ગમ્ય છે. આહાહા...! બહારનું વક્રિલાત આદિનું જાણપણું, એ કોઈ ચતુરાઈ નથી. એ તો બધા કુજ્ઞાન છે. આહાહા...! ચતુરાઈ તો એને કહીએ, કહે છે... આહાહા...! 'વિચારવંત ડાહ્યા પુરુષોને...' છે? 'પ્રેક્ષાવતાં' છે ને? 'પ્રેક્ષાવતાં' 'પ્રેક્ષાવતાં' સંસ્કૃતમાં 'પ્રેક્ષાવતાં' દેખનારના વિચારવંતવાળાના. આહાહા...! એમ પાઠમાં શબ્દ પડ્યો છે. આ તો પોતાની વાત પોતાથી થાય છે એની વાત છે. બીજા કોઈ વિકલ્પથી અને બહારથી થાય છે એમ વાત નથી. એવી વાત છે.

'એવા આત્મામાં તું રુચિ કેમ કરતો નથી...' એવા ભગવાનમાં તારું પોષણ કેમ નથી થતું? અને તું અજ્ઞાનને, રાગને મારા માનીને મિથ્યાત્વનું પોષણ કરે છે. આહાહા...! 'તું રુચિ કેમ કરતો નથી અને દુષ્કૃતરૂપ સંસારના સુખને કેમ વાંછે છે?' એવો ઠપકો આપ્યો છે. જ્યાં અંતરનું સુખ પડ્યું છે ત્યાં રુચિ કેમ કરતો નથી? અને જેમાં સુખ નથી ત્યાં રુચિ કેમ કરે છે? એ તારું અજ્ઞાન છે એને છોડી દે, એમ કહે છે.

(શ્રીતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)